

Vesthimmerlands Museum

Arkæologisk afdeling – forskningsstrategier

Med udgangspunkt i Vesthimmerlands Museums grundfortællinger om Vesthimmerlands forhistoriske perioder har museet fastlagt følgende forskningsstrategier for perioden 2020 - 2026.

STENALDER

Vesthimmerlands Museum vil i de kommende år rette fokus mod nedenstående områder med relation til ældre og yngre stenalder (mesolitikum og neolitikum).

Ertebølle, mesolitikum/neolitikum: I forbindelse med Ertebølle er der tidligere indkommet mange fund fra området. Der er et udtalt behov for en kortlægning og en moderne bearbejdning af den såkaldte Strandbysamling, som er grundlaget for Stenaldercenter Ertebølle. I de kommende år er der fra anden side planer om at lægge hele det marine forland ved Ertebølle Sønderstrand (ca. 70 ha) ud som våd eng ved at nedlægge drænsystemet. Vi ved kun lidt om ertebøllefolkets aktiviteter i det daværende marine område. Feltundersøgelser, i første omgang kartering af lagsekvensen i forlandet, kan integreres dels som forskningsudgravninger og formidlingstiltag i forbindelse med andre projekter (biologi), som vil indgå i den kommende planlægning for området. Registrering og kartering af Strandbysamlingen skal ske i de kommende år på en forventet husbevilling. Projekter i Ertebølle Sønderfjord forlandsområdet kan ske i fælles organisering med lokale interesser. Diverse projekter kan iværksættes fra 2020/21.

Vognsild sb. 9 i Vestrup, neolitikum: feltundersøgelser: Gravhøj beliggende i kanten af Skagerrak 4-traceet. I traceet blev i umiddelbar tilknytning til højen fundet cirkulære grøfter, stendyngegrave m.m. Gravhøjen formodes at dække over væsentlige anlæg og oplysninger om mellemneolitikum B. Højen er dyrkningstruet og midler til en undersøgelse søges i 2022-2023.

”Changing ways of life in the Neolithic” er titlen på et igangværende forskningssamarbejde og Ph.d.-projekt mellem Aarhus Universitet og VMÅ. Samarbejdets overordnede målsætning er at generere et datagrundlag, der kan føre til en markant forbedret forståelse af de kulturelle udviklingsforløb, der udspillede sig blandt de jyske samfund og befolkningsgrupper på overgangen mellem Tragtbægetid og Enkeltgravstid. Projektet afsluttes i løbet af 2022 med aflevering af Ph.D.-afhandlingen, men også i de kommende år vil vi på VMÅ arbejde videre med perioden, som et af de væsentligste arkæologiske satsningsområder. Lokalt i

Vesthimmerland har Ph.D.-projektet ikke mindst beskæftiget sig med de tre kendte mellemneolitiske gravpladser beliggende ved Aars, Vestrup/Østerbølle Hede samt i området omkring Fjelsø, hvor stendyngegrave fra sen Tragtbægertid (3100-2800 f.Kr.) og grave fra tidlig Enkeltgravskultur (2850-2600 f.Kr.) på alle tre pladser findes blandt hinanden på de samme gravpladser. Særligt er i den forbindelse gravkomplekset omkring Vestrup/Østerbølle Hede væsentligt. Som den bedst kendte af de tre lokaliteter strækker de mellemneolitiske grave sig her på begge sider af den markante Lerkenfeld Ådal, hvor gravene med deres placeringer i små klynger langs en neolitisk vej udgør en af de væsentligste neolitiske lokaliteter i Danmark - hvorfor området da også er klassificeret som et kulturarvsareal af international betydning. De første undersøgelser ved Vestrup/Østerbølle Hede fandt sted i 1930'erne, og området er Locus classicus for stendyngegravene. Inden for de seneste ti år har VMÅ i samarbejde med Aarhus Universitet flere gange foretaget nye undersøgelser på begge sider af Lerkenfeld Å, hvilket har inkluderet afsøgninger med både magnetometer, rekognosceringskampagner, forskellige forundersøgelseskampagner og regulære udgravninger af de dyrkningstruede grave. Områdets begravelser med tilknytning til vejsporet og vadestedet over Lerkenfeld Å behandles indgående i ovennævnte Ph.D.-afhandling, men endnu er der store ubehandlede potentialer i området, hvor senest nu også samtidige bopladsspor er dukket op øst for gravpladsen, og nye undersøgelser på begge sider af ådalen bør derfor igangsættes inden det er for sent. En af disse lokaliteter inkluderer desuden undersøgelsen af den overpløjede gravhøj SB 9 ved Vognsild som særskilt er omtalt ovenfor, men denne lokalitet er altså kun en af flere dyrkningstruede anlæg/grave i området.

Parallelt med VMÅ's undersøgelser af overgangen mellem Tragtbægerkultur og Enkeltgravskultur er der ligeledes et stærkt ønske om at påbegynde nye arkæologiske undersøgelser på øen Poulholm i Halkær Ådal. Her er tidligere af både private og museumsansatte opsamlet flintoldsager fra bl.a. Ertebøllekultur, men også fra Grubekeramisk kultur, som eksisterede på samme tidspunkt som overgangen Tragtbægertid-Enkeltgravstid, men hvis rolle i denne periode præget af nybrud, vi ikke rigtigt kender. De resultater (Bjørnekult), der er indvundet især på Djursland bør afprøves på Poulholm, der har sin placering og bevaringsforhold tilsvarende bl.a. Kainsbakke. Undersøgelserne kan sættes i værk fra 2023-2026. Øen er fortsat opdyrket og pladserne truede.

Publikationsforventninger 2020 - 2026:

VMÅ 2251 Næsby Østergaard og Kirkebjerg, senneolitikum: bearbejdning og publikation af to lave gravhøje med voksen og især mange barnegrave. Fra den ene af højene fortalte lodsejeren, at han og hans søn opsamlede to flintdolke. Den ene 45,9 cm, den anden næsten 39 cm. Begge dolke er fortsat i ejerens besiddelse, men forventes overgivet til museet inden for en kortere årrække. Et samtidigt flinthugningsværksted (VMÅ 2439) med produktion af fladehuggede flintdolke og flintsegl i industriel skala ligger få hundrede meter fra gravhøjene og kan være med til at beskrive tidens kulturmiljø. Desuden foreligger et par jævngamle huse nær ved, som også ønskes inddraget i analysen. En artikel sigter mod tidsskriftet KUML

eller tilsvarende. Publikationen udføres af museumsinspektør Bjarne Henning Nielsen 2022-23. Materialet planlægges udstillet i museets kommende nye faste udstilling.

VMÅ 2883 m.fl. Galgehøje/Stenildhøjbakken, senneolitikum: bearbejdning – publikation ved Bjarne Henning Nielsen og Simon Kjær Nielsen 2022-26. Der er tale om en serie af gravhøje med fund fra senneolitikum. Materialet som helhed rummer en del nye problemstillinger og gode iagttagelser. En artikel rettes mod et tidsskrift som KUMML og materialet kan med fordel indgå i Vesthimmerlands Museums kommende faste udstilling.

I 2022 foretages indlevering af ovennævnte Ph.D.-afhandling omhandlende overgangen Tragtbægerkultur-Enkeltgravkultur i Jylland. Sammen med afhandlingen vil desuden blive udgivet fire engelsksprogede peer-review artikler.

BRONZEALDER

Bebyggelse og bosættelse fra både ældre og yngre bronzealder er trådt tydeligt frem i de seneste 20-25 år. Der er foretaget store arealundersøgelser med spor af mange beboelseshuse, deres arbejdsområder, samlingspladser og egentlige kultbygninger. Der vil i 2022 blive ansøgt om midler til en efterundersøgelse på fundstedet for et votivfund med blandt andet tre sværd fra yngre bronzealder. Det er håbet, at der vil være anlæg af samme type, som det nærliggende Baunshøjgårdfund. Særligt fokus vil der stadig være på bebyggelsesformernes organisering i landskabet. De hidtidige undersøgelser synes at pege på, at man etablerer sig i bygder af enkeltgårde, og der skal arbejdes videre i den teoretiske retning de kommende år 2020-2026.

Publikationsforventninger 2020 - 2026:

Et særligt rituelt fund, Baunshøjgaard i Hverrestrup Bakker vil blive bearbejdet og publiceret 2022-23. Arbejdstitlen er: Baunshøjgaard – en tempellignende bygning og votivfund fra yngre bronzealder. Det vil ske i samarbejde med Nationalmuseet.

JERNALDER

Borremoseundersøgelser: feltundersøgelser og metodeudvikling. Der har ikke været foretaget egentlig arkæologiske undersøgelser i det store Borremosebassin. Alle fund er optaget i forbindelse med tørveproduktion og senest i 1950'erne. Der er adgang til adskillige allerede foretagne bearbejdnings og nye undersøgelser vil kunne foretages i samarbejde med Nordjyske Museer, Moesgård Museum, Aarhus Universitet, Nationalmuseet og

Københavns Universitet og enkeltpersoner.

Vesthimmerlands Museum fortsætter undersøgelserne på Stenildhøjbakken (Galgehøj/Ryttervejskvarteret). I 2020-26 med kapitel 8-undersøgelser af bl.a. bebyggelse fra ældre og yngre jernalder.

VMÅ 2869 Fuglsang. Der skal søges om eksterne midler til at færdigudgrave lokaliteten i de kommende år (snarest). Desuden er det ønskeligt i de nærmest kommende år at foretage målrettede rekognosceringer omkring Borremosen, da der er mistanke om, at der kan forekomme flere lokaliteter som Fuglsang.

I forbindelse med KFU-bevilgede midler (se nedenfor) og senere skal Gitte Lambertsen Hjortlund også have fokus på den behandlede periodes grave og gravpladser, især på disses beliggenhed i forhold til bebyggelserne, det være sig enkeltgårde eller landsbyer.

Publikationsforventninger 2022 - 2026:

Publikation om Borremosefund, moselig, tekstiler osv. 2023-2026. Adskilligt bearbejdet materiale står til rådighed, som nævnt under Borremoseundersøgelser.

Galgehøje, ældre og yngre jernalder: udgravning – bearbejdning. Gitte Lambertsen Hjortlund. Undersøgelser igangværende og fortsættes som Kapitel 8-undersøgelser. Siden ved eksterne midler.

Fuglsang: bearbejdning - forskning – publikation. Gitte Lambertsen Hjortlund. Publikation kan påbegyndes, når pladsen er færdigudgravet eller før. I publikationen må indgå førromersk jernalders andre befæstede landsbyer og gårde i området (Borremosefæstningen, Baunehøj, Gundestrup).

Bebyggelse fra ældre jernalder: bearbejdning – forskning – publikation. Gitte Lambertsen Hjortlund vil bearbejde landsby- og enkeltgårdbebyggelsen incl. gravmaterialet primært fra området omkring Aars. Undersøgelsen retter opmærksomheden på de sociale forhold, der må udvikles i forbindelse med bebyggelsernes nære beliggenhed i forhold til hinanden; jordfordeling osv. Der er søgt og bevilget midler fra Kulturministeriets Forskningsudvalg (KFU) til projektmodning. Samling af kildematerialet for bosættelsen foretages 2022.

Ældre romersk jernalders storstensgrave ved Gitte Lambertsen Hjortlund og Kirstine Pommergaard (Nationalmuseet)

VIKINGETID OG TIDLIG MIDDELADER

Aggersborg: diverse feltundersøgelser og publikationer. Tidligere foretagne forundersøgelser udpeger områder på Aggersborgknuden, som har stort potentiale til forståelse af Aggersborg-fænomenet. Kommende undersøgelser foretages i samarbejde med Aarhus Universitet. Aggersborgknuden er fortsat blandt metaldetektorfolkernes favoritlokaliteter, men syd for Limfjorden er nu også lokaliseret en del metalførende og overvejende kystnære lokaliteter repræsenterende bebyggelse fra tiden ca. 600-1200. Egentlige feltundersøgelser må finansieres hovedsagelig ved eksterne midler. Arbejdet er igangværende og fortsættes i de kommende år. Undersøgelser sker under hensyn til den forventede UNESCO – verdens kulturarvsudpegning i 2022.

Lovns Sø, yngre jernalder/vikingetid/tidlig middelalder: feltundersøgelser i form af udgravning på kirkesiden, forundersøgelser f.eks. med T-mac (supergeoradar) på Hans Kiølsens mark nord for søen. Forventningerne til bebyggelsen på begge sider af den formodede indsejling til søen er store. På kirkesiden er allerede prøvegravet og her forekommer både stolpebyggede huse og grubehuse. Undersøgelserne på kirkesiden kan ske under forudsætninger af bevilling og kan påbegyndes. På nordsiden kan en T-mac indmåling forhåbentlig erstatte en egentlig prøvegravning. Begge lokaliteter er dyrkningstruede.

Vesthimmerlands mange metaldetektorfund begynder at tegne et spredningsmønster, der formentlig afspejler et bosættelsesmønster domineret af større enkeltgårde. Fundene i dette mønster ser for det meste ud til at have en dateringsramme i årene ca. 600-1200 e.v.t. Disse lokaliteter skal der følges op på. Metaldetektorførerne fortsætter deres arbejde, og der bør foretages i det mindste forundersøgelser på nogle pladser under forudsætning af ansøgninger og bevilling.

Museets undersøgelser i 2019 med lokaliseringen af Vitskøl klostrets sydlige klostermur fordrer yderligere undersøgelser til også at omfatte forløbet af den østlige klostermur videre. Der er behov for flere feltundersøgelser. Dette overkommelige arbejde vil kunne påbegyndes i de nærmeste år under forudsætning af bevilling. Undersøgelserne vil kunne resultere i særdeles nyttige oplysninger om Vitskøl klostrets matrikulære forhold.

Ved enkelte lejligheder er museet i de seneste år stødt på middelalderlig landbebyggelse. Det er nødvendigt at have særligt blik (opprioritering) for denne periodes bosættelse i de kommende år. Dette gælder både kortlægning og en bedre opbygning af periodens fundgenstande.

Der bør endvidere udføres en kortlægning af voldsteder fra ældre middelalder. Senest er det historisk kendte voldsted i Aggersborggaards have kommet til rent fysisk. Men en række anlæg er ikke beskrevet tilstrækkeligt. En sådan registrering og dokumentation kan ske ad hoc og for intern bevilling.

Publikationsforventninger 2022 - 2026:

Næsby, Aggersborg og de kystnære lokaliteter: endelig bearbejdning og publikation (Bjarne Henning Nielsen, m.fl. eksterne 2022-2026).

Lovns Sø, yngre jernalder/vikingetid/tidlig middelalder: bearbejdning og feltundersøgelser; Bjarne Henning Nielsen de kommende år under forudsætning af bevilling fra Slots- og Kulturstyrelsens pulje til dyrkningstruede fortidsminder.

Aggersborg, forskningsgravninger (Bjarne, Søren Sindbæk m.fl. de kommende år)

Søren Munch Christiansen (AAU), Bjarne Henning Nielsen (VMÅ), Thomas E. Ljungberg (AAU) & Aart Kroon 2023: "Aggersborg seen from the coast." Naturvidenskabeligt tidsskrift 2022-23. Fagfællebedømmes.

December 2021

Vesthimmerlands Museum

Søndergade 44 • 9600 Aars
Tlf.: 98 62 35 77 • mail@vmus.dk
www.vesthimmerlandsmuseum.dk